En gammal bild på gården Kårarp, årtalet är dock okänt. Observera alla människorna som står på vägen mellan gärdesgårdarna. Bild: FÖRENINGEN KRAFTTAGET

Gårdar som en gång sjöd av liv

EN TILLBAKABLICK PÅ KÅRARP OCH HÄRADSMÅLEN

BOXHOLM (LT)

Gamla kyrkböcker ger en hyfsad bild av hur livet i torp och gårdar var förr i tiden. Där har prästen antecknat namnen på alla människorna samt var de bodde, och även de många gånger enorma barnaskarorna framgår. Att barnadödligheten var stor går att se, liksom att mängder av pigor och drängar flyttade runt bland gårdarna. Numera är många gårdar öde eller rivna, till exempel Kårarp och Häradsmålen.

Under 1800-talet så fanns det mängder av gårdar, torp och backstugor i vårt land. Därefter lämnade människor skogarna i en rasande takt, men den som idag vågar sig ut i obekanta marker har stor chans att stöta på rösen, stengärdesgårdar eller andra spår efter någon torpstuga. Men det finns också gårdar som har försvunnit.

Här ska vi ta en titt på två gårdar där människor har levt och brukat jorden i flera hundra år, men där det idag i princip bara finns en minnesskylt kvar av den plats som en gång i tiden sjöd av liv.

I ett ganska idylliskt område mellan järnvägen och landsvägen söder om Boxholm, samt mitt emellan Boxholm och samhället Sommen låg gården Kårarp.

Namnet kan tyckas märkligt, men i Småland finns också ett Kårarp och där anses förleden komma från mansnamnet Kåre och efterleden är arp, vilket är en annan form av torp. Betydelsen av ordet torp har varierat genom åren, men förr betydde torp utflyttad gård och under 1500-talet klassades mindre gårdar som torp.

Senare blev ju torp stugor på en gårds mark och som brukades av någon annan än markägaren, brukaren kallades för torpare och som fick göra dagsverken som betalning till gårdsägaren.

Kårarp fanns redan 1660, så mycket vet vi, för gården finns med på Jean De Rogiers karta från detta år, men gården kan ju ha tillkommit långt tidigare.

Många familjer har haft sin hemvist i gården Kårarp och det tycks ha varit skötsamma personer så prästen har inte behövt göra så många särskilda anteckningar. Pigor och drängar har kommit och gått till Kårarp genom åren, alltså på samma sätt som det ju var vid alla gårdar under denna tid.

År 1857 flyttar Sven Andersson, hustrun Charlotta Andersdotter och deras tre döttrar från Kårarp till Korskälla. Till Kårarp kommer i deras ställe Carl Anders Isaksson, född i Rinna 1819, samt hustrun Charlotta Andersdotter, född i Ekeby 1825. Jo, hon hette exakt likadant som förra hustrun på gården. Paret hade med sig fem barn och fler skulle de få. Alla barn blev inte så gamla, sonen Axel dog 1861, bara två år gammal. Bröstfeber var dödsorsaken. Anders Wilhelm var fem år när han dog, scharlakansfeber var dödsorsak enligt dödboken.

Att förlora sina barn i sjukdomar måste ha varit tungt, men att se sina barn lämna hemmet och även Sverige för en flytt till Amerika kan inte heller ha varit lätt för Carl Anders och Charlotta. Sonen Carl Johan, född 1854, var det första av parets barn som valde ett nytt liv på andra sidan Atlanten. Han emigrerade 1876. Dottern Hedda Mathilda gjorde samma val 1883, hon skulle då fylla 35 år.

Ett annat av barnen hette Charlotta Sofia och hon var född 1855, men hon blev i alla fall kvar i hembygden. Hon lämnar Kårarp 1871 och flyttar till Södra Börshult. Hon gifter sig med drängen Gustaf Vilhelm Johansson och året efter får de det första barnet, en son. Prästen har vid Gustaf Vilhelms namn antecknat ”har barn med Hedda i Källhem”, så han hade tydligen ett barn sedan tidigare.

Vid Häradsmålen fanns detta föremål lite dolt i gräset och i annan växtlighet. Nog ser det ut som en gammal harv.

Åren går men 1898 flyttar Gustaf Vilhelm Johansson och Charlotta Sofia hem till hennes föräldrar i Kårarp. De flyttade då från Stekanäs och de hade med sig sex barn i flytten. Föräldrarna hade blivit gamla och de inhyses hos dottern med familj. Men det tragiska händer att året efter flytten till Kårarp så dör Charlotta Sofia, bara 49 år gammal. Magkräfta var dödsorsaken enligt dödboken. De tre yngsta barnen var då fyra, sex och elva år gamla.

Det gamla paret Carl Anders Isaksson och Charlotta Andersdotter, och som bott i Kårarp sedan 1858, dör precis i början av 1900-talet, hon 1902 och han 1904.

Här är en gammal bild som ska vara tagen vid Kårarp, förmodligen år 1932. Den lilla pojken i knät på sin mor är Kurt-Lennart Helgesson, han var född i mars 1931. Modern heter Ingeborg ”Bojan” Gustafsson. Kurt-Lennarts far, Helge Gustafsson, står i slips längst bak till vänster. Kurt-Lennarts farfar Kristian och hans syskon växte upp på Kårarp, men deras mor dog 1899 av magkräfta (cancer), bara 49 år gammal. När bilden tas besöker Helge, ”Bojan” och lille Kurt-Lennart förmodligen Kårarp därför att Helges fader, Hulda Leontina Gustafsson bodde kvar där. Förutom annan pigtjänst 1899-1901 så bodde Hulda Leontina i Kårarp hela tiden fram till 1932, men då lämnade hon och hennes två barn gården och det kanske var anledningen till släktens besök. Kanske sitter Hulda längst fram till höger. Bild: FÖRENINGEN KRAFTTAGET

År 1930 går Gustaf Vilhelm Johansson ur tiden i Kårarp, 86 år gammal. Då har han levt som änkling i 31 år. En piga och hennes två oäkta barn flyttar från Kårarp året efter och ett par som kommer till gården 1932 flyttar därifrån 1937 och de var de sista som bodde i gården Kårarp.

En bra bit ute i Malexanders tassemarker fanns en gård som hette Häradsmålen. Namnet kan översättas till utjorden ute på häradet, men stavningen och uttalet av gårdens namn har varierat genom åren. Hur gammal gården är kan vi inte veta men den finns med i en husförhörsbok från 1719, då är stavningen Häradsmålen.

Lite drygt hundra år senare är stavningen i husförhörsboken Hertzmålen, och på ekonomiska kartan från 1940-talet står det skrivet Härsmålen.

Grunden av Häradsmålens mangårdsbyggnad är tydlig, men stora träd växer numera där huset en gång stod.

Det är lite trixigt att ta sig till Häradsmålen med bil, men gården tycks ha haft ett högt och vackert läge intill kyrkstigen och mitt emellan Stora Tvåsjön och Mörtgölen. Fågelvägen är det ungefär 4,5 kilometer till byn Malexander från gården.

Ungefär 1,5 kilometer åt andra hållet ligger Boxholms kommuns allra nyaste naturreservat, Månhult. I dessa trakter var det ganska så tätt mellan torpen och backstugorna kring mitten av 1800-talet, men numera är det glest mellan hus och stugor. De äldre torp som finns kvar är i regel fritidshus.

När man studerar 1800-talets husförhörsböcker, och senare församlingsböcker, så slås man ju av hur enormt mycket liv och rörelse det en gång i tiden har varit vid gården.

I Häradsmålen levde förr familjer med stora barnaskaror, och mängder av pigor och drängar som precis hade lämnat föräldrarnas torftiga torpstuga har arbetat på gården, det är sådant som kyrkans husförhörsböcker berättar.

I denna del av den steniga och vresiga Malexanderskogen levde ibland familjer med upp emot tio barn och ibland tycks flera familjer ha bott samtidigt på gården.

En husförhörsbok berättar att Israel Alfred Hall, född 1859, och hustrun Johanna Matilda Andersdotter, född 1864, kom till Häradsmålen 1885 och de hade då med sig en ettårig son. På gården får de sedan i snabb följd ytterligare åtta barn, det sista barnet föddes 1901.

Fyra år senare flyttar familjen till Ramfall, kanske med en förhoppning om att gräset skulle vara grönare där. Två år efter flytten till Ramfall fick Johanna Matilda ytterligare två barn, nämligen tvillingpojkar.

Ett annat par på Häradsmålen var Gottfrid och Hildur Gustafsson, de hade gift sig 1910, de var då 22 och 19 år gamla. År 1911 flyttade paret till Häradsmålen, deras första gemensamma bostad. Fem barn fick de som alla växte upp på gården, och det roliga är att det finns en bild på familjen framför mangårdsbyggnaden. År 1929 flyttade familjen till Stora Åmtefall i Ulrika socken.

År 1948 lämnas Häradsmålen / Härsmålen öde. Den sista arrendatorn bör ha varit Jan Erik Einar Pettersson och hustrun Aina Elisabet Karlsson. De bodde i alla fall i Häradsmålen 1946, det är så långt som församlingsböckerna sträcker sig.

En grå höstdag är det helt tyst och väldigt rofyllt att strosa runt vid Häradsmålen. På platsen har människor fötts och dött under flera hundra år, och människor har odlat och arbetat för att överleva. Många är de barnafötter som sprungit runt på gården.

Nu, 73 år efter att gården blev öde, så växer gamla knotiga fruktträd här och var. I jordkällaren har en gran funnit en bra växtplats och vid infarten har en grindstolpe hamnat på sniskan. En gammal rostig plåtburk sticker upp ur marken, den har ännu inte naturen lyckats bryta ner.

Det är lite sorgligt att se hur en gård som sjöd av liv nu är borta och att endast spåren av människorna som levt på platsen finns kvar. Samtidigt är det något vackert och njutbart att gå runt på en plats som Häradsmålen – och även vid Kårarp – medan man funderar på hur människorna hade det.

Text: KLAS JOHANSSON

Här är en bild tagen vid Häradsmålen, troligen år 1926. Hildur och Gottfrid Gustafsson bodde på gården från 1911 till 1929 och här ses de tillsammans med barnen Elsa, Herta, Svea, Bror och Helge. Bild: MALEXANDERS HEMBYGDSFÖRENING

Denna lada står kvar vid Kårarp och med tanke på dess ålderdomliga utseende så bör den ju ha stått på platsen även då gården fanns.

Gården Häradsmålen / Härsmålen / Hertzmålen hade ett högt och vackert läge. Men att bruka marken i dessa skogiga och steniga marker kan inte ha varit lätt.